

ÖSKÜ község - Településképi Arculati Kézikönyve

MEGBÍZÓ: ÖSKÜ KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA
8191 Öskü, Szabadság tér 1
Ángyán Tamás – polgármester
Települési főépítész: Kéri Katalin

KÉSZÍTETTE: BALATON-TÁJ ÉPÍTÉSZ IRODA KFT. 2017-ben
8230 Balatonfüred, Ady E. u. 10
Kéri Katalin okl. építész; önkormányzati főépítész szakmérnök
MUNKATÁRS: Szücs Kata Fruzsina – fotó, szerkesztés, nyomdai előkészítés

A címer magyarázata:

Álló, háromszögű pajzs kék mezejében pajzsderékig érő, hármashalomban végződő zöld talajon keresztbe rakott, jobbharánt irányú arany kapa és balharánt irányú arany fejsze.

A hármashalom kiemelkedő közepsőjén áll az ösküi kerek-templom a szentélyvel, kupoláján ezüst kettős kereszttel, zárt kapuval, lépcsőkkel és lőrésszerű ablakkal.

TARTALOMJEGYZÉK:

1. Bevezetés, köszöntő	3
2. A település bemutatása	
2.1 Rövid településtörténet	6
2.2 Általános településkép	9
2.3 Településkarakter	10
3. Örökségünk, a településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők	
3.1 Építészeti értékek - védett műemlékek a belterületen	11
3.2 Építészeti értékek – védett műemlékek a külterületen	17
3.3 Természeti, táji értékek	19
3.4 Ipartörténeti értékek	21
4. Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter bemutatásával	
4.1 A történelmi település területe	24
4.1.1 Történelmi településrész a vasút alatti területen	25
4.1.2 Történelmi településrész a vasút feletti területen	28
4.2 A XX. század folyamán kialakult lakóterületek	33
4.3 A külterületi részek	37
5. A településkép minőségi formálására vonatkozó ajánlások	
5.1 A település teljes belterületére vonatkozó ajánlások	39
5.2 A történelmi település területére vonatkozó ajánlás	46
5.2.1 Történelmi településrész a vasút alatti területen	46
5.2.2 Történelmi településrész a vasút feletti területen	49
5.3 A XX. század folyamán kialakult lakóterületekre vonatkozó ajánlások	53
5.4 A település külterületének építészeti, településképi útmutatója	57

---

1. BEVEZETŐ

A településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. Törvény új jogintézményt vezetett be a magyarországi települések építészeti, településképi védelmének biztosítása érdekében, mellyel közös életterünk, Öskü település építészeti értékei védelmének új korszaka kezdődhet el.

Felvállalva és elindítva ezt a nagyszerű folyamatot, készült el településünk Arculati Kézikönyve, mely a település esztétikus lakókörnyezetének jövőbeli kialakítása, illetve védelme érdekében lehetőséget teremt, a jellegzetes települési építészeti karakterjegyek meghatározására és széles körű társadalmasítására.

A településképi védelme a település vagy településrész jellegzetes, értékes, illetve hagyományt őrző építészeti arculatának és szerkezetének - az építészeti, táji érték és az örökségvédelem figyelembevételével történő - megőrzését vagy kialakítását jelenti.

A kézikönyv a - település természeti és épített környezete által meghatározott - településképi jellemzők bemutatásának és minőségi formálásának eszköze.

Igyekszik feltárni és ismertetni a településen belül jól elkülönülő egyes településrészek arculati jellemzőit és azok értékeit, mindezek figyelembevételével szöveges és képi megjelenítés formájában javaslatot tesz a településképhez illeszkedő építészeti elemek alkalmazására.

A Kézikönyv nem kötelezően betartandó előírásokat felsorakoztató rendelkezés, hanem elsősorban a települési döntéshozók és az érintett lakosság tájékoztatását segítő, szemléletformáló kiadvány.

A jogszabályok útvesztője helyett röviden, lényegretörően és mindenki számára érthető módon igyekszik bemutatni településünk környezetalkitással kapcsolatos előre mutató elvárásait.

A Kézikönyv meghatározza a település, településképi jellemzőit, a településképi szempontból egymástól jól elkülönülő településrészeket arculati jellemzőikkel és értékeikkel, a településképi minőségi formálására vonatkozó javaslatokat, a településképhez illeszkedő építészeti elemeket. Mindezekkel pozitív irányba szeretné terelni a jövőbeli építkezéseket.

A településkép védelmét a Kézikönyv mellett lesz hivatott szolgálni az arra épülő településképi rendelet is, mely jogszabályi formában fogja szabályozni a településkép védelmének elemeit és a településkép alakításának eredményes érvényesülését a meglévő építmények felújítása, valamint az új épületek tervezése és kivitelezése során.

Az új jogszabályi előírások a településkép védelmének széles körű társadalmi közreműködésen alapuló elvégzését tűzték ki célul, melynek a Kézikönyv készítése során településünkön is igyekeztünk messzemenőig eleget tenni.

Szeretnénk ezért hálás köszönetünket kifejezni mindazon lakosoknak, szervezeteknek és közreműködő partnereknek, akik segítőkész, támogató munkájukkal, javaslataikkal előremutató módon járultak hozzá a Kézikönyv elkészültéhez.

A Kézikönyv elkészítésével azt a célt tűztük ki, hogy példaértékű és pozitív irányú jövőbeli lehetőséget teremtsünk annak érdekében, hogy településünk építészeti értékeit megőrizzük és méltó módon hagyományozzuk át utódainkra.

Bízunk benne, hogy az elkészült dokumentum elnyeri Kedves Lakosaink tetszését és hosszú távon a kitűzött célt fogja majd szolgálni.

Fogadják szeretettel az új időszak első mérföldköveként, Öskü község Települési Arculati Kézikönyvét.

Ángyán Tamás
polgármester

2. A település bemutatása

Óskü község a Bakony déli lábánál, apró dombokra és völgyekbe épült, Veszprém megye keleti határán fekvő település, közvetlen a 8-as főút mellett.

Mai nevét feltételezhetően a területén a XV. század közepén felépített Castellum Eskew–Óskő néven említett várkastély nyomán kaphatta, melynek maradványai napjainkban is fellelhetők.

Vasúton a Budapest-Szombathely vonalon, autóval pedig a 8-as főútvonalon közelíthető meg.

Régészeti kutatások szerint a község és a környező vidék, már a neolitikum korában, majd később, a rómaiak uralma alatt is lakott hely volt. Az első írásos emlék 1082-ben említi először a falu nevét, Villa Es alakban.

Legfőbb nevezetessége az egyik domb tetején álló, kupolás tetővel fedett rotunda, amely a néhány, napjainkig fennmaradt Árpád-kori körtemplomok egyike.

2.1 Rövid településtörténet

A vidék – mint már az előzőekben is említettük – a neolitikum korában szórványosan lakott volt, de állandó településre utaló leletek csak a római kortól kezdve kerültek elő. Bizonyítékként

szolgál erre a környéken talált két bronz obsit plakett (ezeket a római legionáriusok kapták, miután letöltötték szolgálati idejüket és a kapott földbirtokon letelepedhettek), valamint a község határában, Bánta-pusztán talált épületmaradványok, továbbá az erre húzódó, Aquincumot és Saváriát összekötő híres római hadiút. A Római Birodalom széthullása utáni korszakban, az egykori bánta-pusztai római települést az avarok vették birtokba és huzamosabb ideig ott éltek, erre utal a húszas években Rhé Gyula által feltárt nagy kiterjedésű temetőjük.

Öskü első írásos említésével 1082-ben találkozhatunk, Villa Es alakban, így a falu keletkezése a XI-ik századra tehető, bár Anonymus szerint már a honfoglalás idején is megtelepedtek itt őseink, miután a vidéket Ósbő vezér kapta meg szolgálatai jutalmaként Árpádtól.

A falu ismert tulajdonosa volt a veszprémi káptalan, majd az Újlky, a Rozgonyi, végül a XVII. század közepétől a Zichy család. A település feltehetően a területén akkor még álló Újlaky féle várkastély miatt szerepel a középkor egyik méltatlanul keveset említett írásos emlékéen az 1528-as úgynevezett Lázár deák féle térképen.

A mai kerek templom itt több mint szimbólum, korai története írásos források hiányában nem ismert, de valószínűleg nincs köze sem az egykor itt élt rómaiakhoz, sem pedig Újlaky Miklós egykori várkastélyához. Mai formáját Sztáray Antalnak és feleségének Batthyány Franciskának köszönheti, akik 1878-ban az akkor már közel három évtizede használaton kívül lévő kápolnát tataroztatták és ezzel megmentették az enyészettől. Az általuk, a bejárat fölé helyezett emléktábla szövege és a tetőszerkezet jellegzetes formája tévesen az épület török eredetét sugallja, de ennek nincs valós történelmi alapja.

A török hódítás végzetesnek bizonyult a községre nézve, mivel 1543-ban Székesfehérvár eleste után nemsokkal, egy portyázó török csapat rajtaütése után teljesen elnéptelenedett és az elkövetkezendő több mint másfél évszázadban lakatlan, puszta településként ismert.

A lakosság újra telepítésére az első kísérlet a XVIII. század első éveiben történt, de a Zichyek által behívott sváb telepeseket a kuruc idők vihára néhány év után könyörtelenül elsodorták a vidékről. Végül 1718-tól két csoportban, előbb Beszterce környékéről evangélikus, majd valamivel később, Pozsony és Nyitra térségéből származó katolikus tótokkal sikerült újra lakottá tenni az elhagyott községet. Ők voltak a mai lakosság ősei.

Bátrak és merészek voltak, új környezetük kihívásait jól kezelték. A kezdeti nehézségek leküzdésének szép bizonyítékeként kell gondolnunk a Péti-szőlőhegyben 1767 évben kezdődött szőlőtelepítésre.

A település hitélete a kor követelményeinek megfelelően alakult. A katolikus vallást követők számára a felújított kerek templom állt rendelkezésre, egészen 1847-ig, amikor használhatóvá vált az új plébánia templom épülete, míg az evangélikus vallásúak előbb egy egyszerű imaházat, majd 1786-tól a helyére épült, evangélikus templomot használták, amely ma látható, végleges formáját 1860 után nyerte el. Az új katolikus templom 1847-ben épült.

A község legnevesebb szülötte Tasner Antal ügyvéd, aki Széchenyi István személyi titkára, munkatársa volt, amíg a gróf 1848-ban, a

döblingi elme-gyógyintézetbe nem került. Tasner ezt követően is, mint az Akadémia tagja és a Lánchíd Társaság titkára, 1861-ben bekövetkezett haláláig hűségesen gondozta és óvta Széchenyi írásos hagyatékát, naplóit, kéziratait. Óskü szomszédságában fekszik a Magyar Honvédség Központi Gyakorló és Lőtere, amelynek kiépítése az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának idején 1905-ben katonai gyakorlótér és tüzérségi kiképző központként kezdődött meg, és amely 1911-re érte el nagyjából a mai formáját. A Márkótól Bakonykútiig húzódó, 45 km hosszú, 2-15 km széles terület, amely jelenleg Közép-Európa legnagyobb éleslövészetre is alkalmas lőtere, az állam tulajdonában van, s a rendszerváltozás óta a Magyar Honvédség kezeli.

A község közlekedés szempontjából előnyös helyen fekszik, gépkocsival, autóbusszal, vonattal egyaránt könnyen megközelíthető.

A település az elmúlt évek folyamán is dinamikusan fejlődött számos fontos beruházás valósult meg, valamint a meglévő közintézmények bővültek és újabbak is létrejöttek. A 90-es években kiépítésre került a gáz, a csatorna, és a vezetékes telefonhálózat. Európai Uniós forrásokból megújult 2004-ben a Művelődési Ház, később 2011 nyarán átadásra került az IKSZT (Integrált Községi Szolgáltató Tér), mely Tasner Antal szülőházából lett kialakítva.

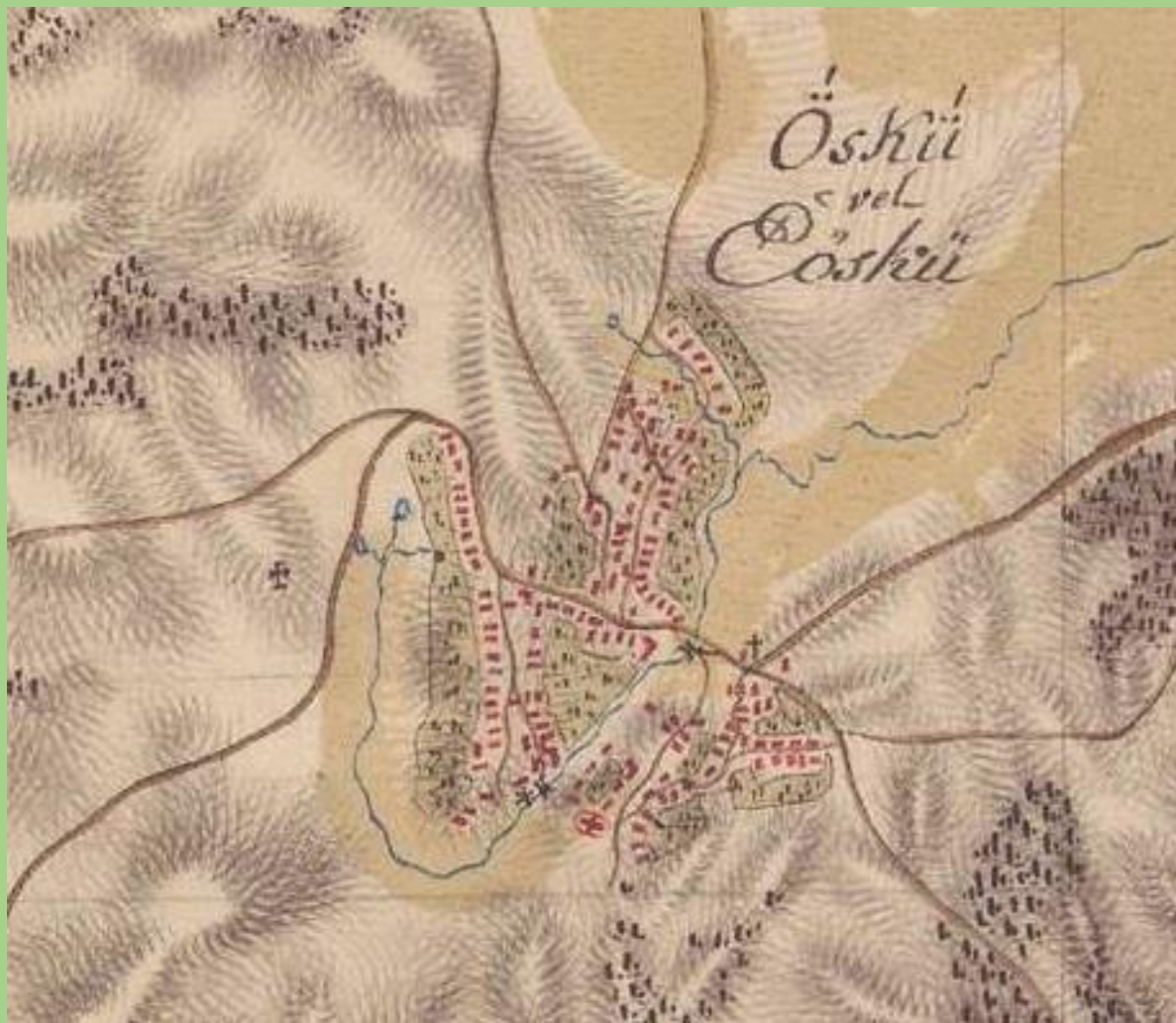
2.2 Általános településkép

Öskü község az északról lefutó Bakonyi lankák, lábánál, annak dimbes-dombos területén helyezkedik el. A településképet az épített elemek megjelenése és a jelentős arányú sziklás füves dombok, kisebb nagyobb zöldfelületek együttesen alakítják.

A települést markánsan vágja ketté a Budapest-Szombathely vasútvonal sínpárja, melynek átvezetésekor nemsokat törődtek az akkor már meglévő halmazos településszerkezettel. Az olykor magas töltésen vezetett vasúti pálya tájsebként ékelődik a településbe, mellyel ketté is osztja azt. Szintén megosztó az átvezető főút is. Ugyan a régi katonai térképek tanúsága szerint az út régen is itt volt, de nem is a helye mind inkább a vasúttal történő találkozása rendkívül zavaró. Kereszteződésük jóval magasabban van mint a település szintje.

Ezektől eltekintve, Öskü településképe minden szempontból figyelemreméltó képet mutat. Az egyes településrészekben változó mértékben jelentkeznek egységes építészeti stílust mutató épületek.

A házak többsége átépült, de nagyrészt egyszintesek. Az átépült házakon már csak ritkán maradtak meg a múlt századi építészeti stílusaira jellemző formaelemek. Az egyszintes lakóházak mellett azonban beékelődnek kétszintes, a helyi építészeti hagyományokat teljes mértékben mellőző épületek, melyek, sajnos, éppen a településközpontban, illetve annak környezetében vannak.

ÖSKÜ – 1763 -1787 AZ ELSŐ KATONAI FELMÉRÉS TÉRKÉPÉN

2.3 Településkarakter

Szerencsére még ma is érintetlenül megmaradt az évszázadokon át kialakult halmaztelepülés forma a történelmi településrészen, és nem keveredtek közé a szalagtelkes, majd a későbbi mérnökileg tervezett területek.

A hagyományos halmazos történelmi terület megtartásához egyértelműen hozzájárult a felszín domborzatának adottsága. A dombtetők ma is beépítetlenül állnak, még a völgyekben egymáshoz simulnak a telkek, a domboldalokhoz a házak. Nem ritka az utcák közötti, épületmagasságig nyúló szintkülönbség sem.

Ugyan akkor a dombok lefutó lábánál már mélyebb, jelentős nagyságú, de keskeny telkekkel találkozunk.

A 70-es, 80-as, 90-es évek építkezései már a korszak szabályos szélességű és mélységű telkein valósultak meg, a történelmi részt körbe zárva.

3. Örökségünk, a településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

3.1 Építészeti értékek – védett műemlékek a belterületen

- A Kerek-templom – Mecset utca /hrsz.: 49/

A legvalószínűbb, hogy az ösküi kerektemplom mindig is egyházi épület szerepét töltötte be, mint a falu plébánia temploma.

Öskü első említése egy 1082-re keltezett Szt. László korabeli oklevélben történik. Ebben az időben a Kerektemplom már működő egyházi épületként szerepel, de hogy mióta használták arról nem történik említés.

Külseje valószínűleg lényegesen eltért a mai állapotától. Nem tudjuk hogy falain voltak-e román stílusra jellemző díszítések, de az biztosra vehető, hogy a szentélyhez kapcsolódó kis sekrestye még nem létezett (talán XIX. századi.) Teteje csúcsos lehetett, egy kis harangtoronnyal, középen a mai kettős kereszt helyén.

A főhajó déli oldalának a szemközti falig mért átmérője 8,2 m, még a nyugat-keleti irányba pedig – mivel a szentély egy keveset levág a hajó kör alakjából 7m. A hajó belső

magassága a kupola tetejéig 8,45m, kívülről pedig kb. 17m. A szentély 3,9m hosszú és 3,4m széles, és alig 2m magas.

A falu a török hódoltság idején elnéptelenedett, ekkoriban a Kerektemplom hosszú ideig romos állapotú volt. Újjáépítésére, Öskü XVIII. századi benépesedése után került sor. A betelepülő sváb majd a kurucok általi elűzésük után, szlovák telepesek többé-kevésbé az eredeti állapotába állították vissza, de csúcsos teteje helyett, kupolás fedést kapott. Ekkor szentelték a Szent Kereszt Megtalálásának tiszteletére.

A Kerektemplomot 1847-ig használták az ösküi római katolikusok, mivel az egyházközség megnövekedett létszáma miatt kinőtte épületét. Ekkorra elkészült a jelenleg használt plébániatemplom. A felhasználható felszerelési tárgyakat az új templomban helyezték el, köztük a kézzel fújtatót és a harangot (ekkor bontották le a kupoláról a kis harangtoronyt). Ettől kezdve az ösküi Kerektemplom kápolnaként funkcionált. Maradék berendezését később eltávolították, mivel állapota idővel nagyon leromlott. A templom köré a középkor óta folyamatosan temetkeztek és a temető még 1754-ben is használatban volt.

1878-ban Sztáray Antal gróf és felesége Batthyány Franciska grófnő a környék földbirtokosainak, a Zichy családnak a rokonai, újjáépítették az akkoriban elhanyagolt állapotú kápolnát, ennek emlékére őrzik a bejárat feletti vörös márvány emléktábla. A táblán a latin nyelvű felirat tévesen egykori török szentélyként (török mecsetként) említi az épületet. Emiatt sokáig ez a tévhit uralkodott és a helyiek nagy része ma is ezen a néven ismeri.

A Kerektemplom legátfogóbb kutatására és restaurálására 1976-ban került sor Koppány Tibor vezetésével. A régészeti vizsgálat részben tisztázta a kápolna építésének szakaszait, de számos kérdésre nem sikerül választ találni, pl. voltak-e falfestmények a belső falakon.

- **Az Evangélikus templom – Fő utca / hrsz.: 181/**

A történet kezdete 1718-ra nyúlik vissza, amikor húsz szlovák család települt be Ösküre Pozsony és Besztercebánya környékéről (Pavelkák, Hornyákok), akik tanítót fogadtak, illetve tartottak. A templom 1785-1786 évben épült fel kőből, fagerendákra cserépfedéssel. Ekkori kereszttel díszített tornya faszindelyes volt, amelyet 1833-34-ben új toronnyal helyettesítettek. 1859-ben elhatározták a templom megnagyobbítását. A templom hossza 24,4 m, szélessége 8,23 m, magassága 6,2 m lett. Belseje hajó alakú, a bejárat felett kétszárnyúkarzat nyúlik az oltár felé. A szószék márványszínű oszlopokkal díszített oltár fölé emelkedik. Az építési munkálatok 1860-ban fejeződtek be. 1861-63-ban új padokkal látták el a templomot. 1934 tűz pusztított a parókián és a melléképületben, aminek a helyreállítása hosszú időt vett igénybe. A villanyt 1936-ban vezették be a templomba. 1985-ben ünnepelték a templom fennállásának kétszázadik évfordulóját.

1992-1995 között lehetőség nyílt az ajtók, ablakok és a toronyablakok cseréjére, ezt követően a 2000 évek elején az épület falai is tatarozásra kerültek.

- **Római Katolikus templom – Szabadság tér 5. /hrsz.:179 /**

Öskü római katolikus temploma, évszázadokon keresztül a dombon álló Kerektemplom volt, azonban a XIX. század elejére a gyülekezet kinőtte az épületet. 1843-ban indult meg a ma is álló plébániatemplom építése, melyet Zichy István gróf finanszírozott. Az építkezést 1848-ban fejezték be. A felhasználható felszerelési tárgyakat a Kerektemplomból hozták át, köztük egy kis kézzel fújtatott orgonát, amelyet aztán közadakozásból finanszírozva, 1900-ban lecseréltek egy, a pécsi Angster cég által gyártott új hangszerre. A belső teret a századfordulón Graits Endre festőművész festette ki, mára azonban csak a szentély díszítése maradt fenn.

A templom főhajójának hossza 18,9 m, szélessége 9,7 m, a szentély hossza 5m, szélessége 7,3 m. Az épület magassága 12 m, a torony kb. 24 m magas. 1923-ban Németh József plébános erőfeszítései nyomán az államtól ajándékba kapott ágyúcső anyagból a templom egy 85kg-os és egy 140kg-os harangot öntetett Tóth Árpád veszprémi harangöntő mesterrel, az I. világháború idején rekvirált eredetiek helyett.

Az 1990-es évek elején a római katolikus templom toronyórát kapott, melyet az egykori plébános Csonka László adományozott a gyülekezetnek.

- A barokk szobrok:

Szenháromság oszlop - Fő utca /hrs.: 181/

Öskü két értékes barokk kori képzőművészeti emléke a parkban álló **Szenháromság emlékoszlop** és a Kossuth téren található **Szent Anna emlékoszlop**. Mindkét alkotás Zichy Borbála grófnő megrendelésére készült 1746-ban illetve 1747-ben. A szobrok alkotója Szloboda Mihály ösküi származású kőfaragó mester volt, aki Walch Tamás kőfaragó műhelyében dolgozott.

Minkét szobor bánta pusztai mészkőből készült, egyik a Szenháromság alakjait ábrázolja a másik pedig a veszprémi egyházmegye védőszentjét, Szent Annát amint a lábánál térdeplő kis Máriát a Szentírásra tanítja. Az oszlopok szobor alakjai hasonló kialakítású kompozit oszlopokon kerültek elhelyezésre a XVIII. századi ízlésnek megfelelően. Minkét oszlop talapzatára eredetileg feliratot

véstek azonban az írás napjainkra már olvashatatlan. A Szenháromság szobor oszlopának tövében eredetileg egy Szűz Mária szobor volt elhelyezve, ami napjainkra sajnos elveszett, így az oszlop hiányos. A két műalkotás 2000-2001 között restaurálásra került, mivel állapotuk kritikussá vált.

Szent Anna emlékoszlop – Kossuth tér /hrs.:398/

- **Az egykori Újlaky kastély, / a Basa-lak / Újlaki köz 2 / hrsz.: 59 /**

A napjainkban látható épületről, meglehetősen nehéz elképzelni, hogy magába foglalja egy középkori várkastély maradványait. Sajnálatos módon mivel komolyabb régészeti feltárás nem történt eddig, egykori kiterjedését és külső megjelenését nem igazán lehet meghatározni. Feltételezhető, hogy nem volt túlságosan nagyméretű. Minden valószínűség szerint, egy meglehetősen szépen kidolgozott épület lehetett, erre utalnak a

hatvanas években napvilágra került faragott kőtömbök, melyek a Művelődési Ház előtti parkban láthatóak.

Az Újlaky várkastélyt a XV. században említik írásos források, ismeretes az egyik várnagya bizonyos Kajári Pál (a vár parancsnoka). A vár katonai szerepe rövid ideig tartott, mivel időközben kiépült az ugyancsak Újlaky tulajdonban álló palotai vár, ennek megfelelően a török időkre teljesen elvesztette jelentőségét és feltételezhetően elhagyták. A mohácsi csata utáni évtizedekre valószínűleg csak romjai maradtak meg, köveit részben elhordták a környékbeli építkezésekhez.

A Basa-lak jelenlegi épülete XVIII. századi lehet, részben magába foglalja az egykori várkastély egyes részeit, de, hogy melyek ezek azt csak alapos régészeti feltárás és falkutatás tudná megállapítani. A pince kétségtelenül az eredeti épület része volt. Az épületet napjainkban is lakóháznak használják, ezért nem látogatható.

3.2 Építészeti értékek – védett műemlékek a külterületen

- **Kikeri-tói Római kőgát**
– Székesfehérvári műút 036/1

Számtalanszor mentünk már valószínű mindannyian a 8-as főúton felette, és nem is sejtetettük, hogy milyen régi építményen nyugszik az út. A műemlék építésének időpontját a források a Kr. u. I-II. század fordulójára teszik. A feltételezések szerint a területen fakadó források, patakok vizének felduzzasztásával létrehozott mesterséges tó, völgyzáró gátja volt, egyben megteremtette a lehetőséget az itt húzódó kisebb völgyön való áthaladásra is. A gát tetején húzódott az egykori római hadi út, amelynek nyomvonala jórészt megegyezik a mai 8. számú főúttal. Az olvasható források szerint a hosszúsága 158 m, átlagos magassága 4.5 m. Elképzelhető, hogy eredetileg mérete nagyobb volt. Az építmény kialakítása építészeti szempontból nagyon igényes,

burkolata nagyméretű faragott kváderkövekből áll, amelyek eredete vitatott, egyes feltételezések szerint ez a külső burkolat középkori eredetű, de a belső szerkezet valószínűleg ókori. Sajnálatos módon a 8. sz. út építése során a gát tetejére magas töltést emeltek, ami alaposan megváltoztatta eredeti képét (korábban a régi út, közvetlenül a gát tetején haladt). Ráadásul megbontották az eredeti kőburkolatot, melyet nem túlságosan szakszerűen építettek vissza. A II. világháború végén a visszavonuló német csapatok súlyosan megrongálták a római gátat, amelyet aztán a szovjetek a kivezényelt környékbeli lakossággal állították helyre.

A gát történetéhez népi legenda is kötődik, mely szerint Kinizsi Pál, Mátyás király híres hadvezére egy alkalommal a török elől menekülve átugratott lovával a felhúzott zsilip felett, azóta a helyet Kinizsi ugratójaként is ismerik. A római kőgát annak ellenére, hogy látványos és értékes műemlék, sajnos kevesek által ismert, mivel a műemlékekkel foglalkozó szakirodalom alig említi, így a turisták sem tudnak róla. Közigazgatásilag sajátos módon részben Öskühöz, részben pedig Pétfürdőhöz tartozik, a határvonal a központi csatornán keresztül húzódik.

3.3 Természeti, táji értékek

- **A Bántai – kőbánya**

A kőbánya eredetét a Kr. u. I – II században kell elhelyeznünk, ezt erősítheti meg számunkra egy Aurepus Dialó nevű barbár származású római közkatonna Várpalotán ismerté vált sírköve.

A bánya területének nagyságát a források a legutóbbi időkben kb.1,6 km²-ben állapítják meg. A rómaiak valószínűleg a már korábban felhagyott alsó bányát használhatták. Vannak elképzelések arról, hogy a kitermelt kőzetet valamiféle tutajok segítségével a Kikeri-tó vizén juttatták el a római útig, amelyen aztán a rendeltetési helyükre szállították. A rómaiak Pannóniából történő távozása után a kitermelés több évszázadig szünetelt.

Legközelebb a középkori várépítéseknel találkozunk az itt kitermelt kőzettel, így Öskü (Eskeu), Bátorkő valamint Várpalota várainál.

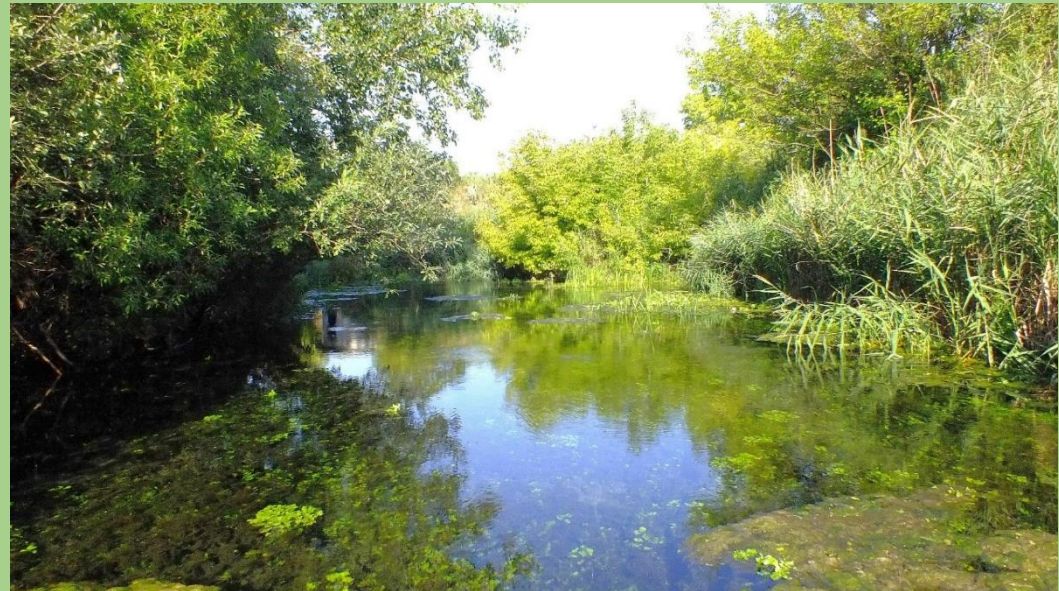
A Kultúrház előtt elhelyezett középkori eredetű kőtömbök, melyek a Basalak-nak nevezett egykori Újlaky kastély területéről kerültek elő, valamint Várpalota várának gótikus támpillérei ugyancsak a bántai kőbányában fejtett anyagból készültek.

Az 1964-ben kiadott régészeti topográfia a bánya jelentőségét elnagyolja, említésre méltó adata, a DK- irányban 200 m-re talált régészeti lelőhely, ahol épületalapok és pénzérmék is felszínre kerültek. A szűkös adatközlésre vélhetően a katonai lőtér közelsége volt hatással.

A mai idők említésre méltó adatai között meg kell említenünk az itt kitermelt anyag Országházunk építésénél történt felhasználását.

- **Aranyos-kút**

A vadregényes vidék kiváló kirándulási célpont. Források fakadnak, és táplálják a tavakat. A víz kristály tiszta. A monda szerint, amikor Krisztus a földön járt, ezen a vidéken is vándorolt. Az ő lába nyomában keletkezett az a reneteg „aranyos” vizű, ivásra is alkalmas forrás, ami ezen a területen feltört. Régen a mezőn dolgozók innen hordták az ivóvizet.

3.4 Ipartörténeti értékek

A malmok

Ezek a malmok az Aranyoskúti-dűlő környékén működtek. Itt számos forrás fakadt, melyek vize a Bántai érben gyűlt össze, ez a vízfolyás hajtotta az Aranyoskúti-kallókat.

- **A Kalló – malom:** A malmokban posztó készítéshez szükséges gyapjú tömörítését, kallózását végezték. Vízi kerékkel hajtott nehéz fakalapácsokkal tömörítették a szűr készítéshez felhasználásra kerülő gyapjút és állították elő a szűrposztót. A posztó anyagát a hamuházban készített hamulúggal itt fehérítették. A XIX. század végére, a XX. század elejére a posztó, mint ruhaanyag, kiment a divatból, helyét átvették a gyárakban előállított ruhaszövetek, így a malmok feleslegessé váltak. Ezután lassan pusztulásnak indultak, fa és kőanyagukat a lakosság építkezésekhez fokozatosan széthordta. Manapság már szinte nyomuk sem maradt. Az egykori kallómalmok vizét a II. világháború után elvezették Pétfürdő irányába, hogy ipari vízként hasznosítsák.

- **A Mészáros – malom:** A Kerektemplom lábánál álló malmot Tói vagy Falubeli malomnak is nevezték. Építésének ideje ismeretlen, elképzelhető, hogy az egykori Újlaky vár mellett volt valamilyen középkori előzménye. A XVIII. sz. végén már üzemelt, ebben az időben 3db nagy felülcsapott vízikerekekkel működött. Ekkori tulajdonosai nem ismertek, de az biztosra vehető, hogy az 1900-as évek előtti időszakban gróf Witzleben-Altdöbern Henrik birtokolta, aki a környék iparosításában játszott jelentős szerepet. Tőle vásárolta meg a malmot az 1900-as évek elején Mészáros József, bakonybéli születésű molnár mester. Az elkövetkezendő évtizedekben az ő családja birtokolta és használta az épületet.

Ebben az időszakban a malom 2 db felülcsapott vízikerekekkel működött, mindkettő kb. 2,5 m átmérőjű volt, és egy-egy malomkővet forgattak.

A malom teljesítménye 5-6 mázsa gabona megőrlése lehetett 24 óra alatt. 1905 körül a molnár korszerűsítette a malomgépezetet és az egyik malomkő helyébe, Ganz hengersizéket, egy darab hasábszítát illetve Szendy féle daragépet és koptatót szerelt be. A korszerűsítések nyomán a malom teljesítménye duplájára nőtt. 1910-ben a korábbi nádtetőt lecserélték cementcserépből készült tetőre. 1938-ban újabb korszerűsítésen esett át a malom, a két vízikereket leszerelték és egyik helyére egy 8 lóerős Bánki féle vízturbinát helyeztek. 1942-ben Mészáros József fia, Lajos vette át a malom vezetését és 1950-ig ő működtette. A háború után a malmot nem államosították, de tulajdonosa végül felhagyott a molnármesterséggel. A gépeket hamarosan leszerelték, ettől kezdve az egykori malom a mai napig lakóházként funkcionál.

- **Sörház malom vagy Klubec malom**

A patak folyása mentén haladva, Öskü második malma a vasútállomással szemben a félig romos Sörház mellett áll.

A Sörház a Zichy grófok tulajdonában lévő sörfőzde volt, amely a 18. század közepétől működött. A faluban több helyen is elvadult komlóbokrokot lehet látni, amelyek az egykori sörfőzés emlékét idézik.

Sajnos az épület melyet később lakóházzá alakítottak, jelenleg lakatlanul, félig romosan pusztul.

A malom építésének ideje nem ismert, de a fellelhető adatok szerint 1832-ben már létezett és működött. Feltételezhetően a Zichy család tulajdonában volt és bérlők működtették, majd később megvásárolta egy Kaposy nevű molnár, aki továbbadta Neuhauser Gábor kereskedőnek. A malom ebben az időben 1 db alulcsapott vízikerekekkel egy malomkövet hajtott meg. Teljesítménye kb. 1-1,5 mázsa gabona lehetett 24 óra alatt. 1910 körül a vilonyai születésű Klubec Elek vásárolta meg a malmot, aki hamarosan átépíttette, korszerűsítette. Megszüntették a korábbi boltíves mennyezetek egy részét és a szabadkéményes konyhát, valamint az egész épületet megmagasították. 1940-ben a tulajdonosa leszereltette a régi vízikereket és helyébe egy 3 lóerős Bánki vízturbinát építtetett, a malomkő helyére pedig 1 db Wonarch típusú darológépet helyeztek. A korszerűsítés nyomán darálóként, a malom teljesítménye 8-10 mázsára növekedett naponta. A háború után ezt a malmot sem államosították, még 1955-ben is darálóként működött. Ekkori tulajdonosai Klubec Elek leszármazottai, lánya Klubec Margit és férje Pavelka András volt. A 70-es évekre a darálást is megszüntették.

- **Veres vagy Cserepes malom, /Falu alatti malom, Váradi malom, Javornitzky malom /**Ez a malom volt Öskü legnagyobb teljesítményű vízimalma. Építési ideje ismeretlen, de 1832-ben már ez is működő vízimalomként van számon tartva. Ebben az időben két felülcsapott vízikerekekkel rendelkezett, amelyek egy-egy pár őrlőkövet forgattak. (A ma is meglévő malom csatornát megemelték ez tette lehetővé a felülcsapott kerekek alkalmazását.) A malom több alkalommal is leégett, de mindig újjáépítették, így alakult ki későbbi formája. Az 1900-as évek előtt tulajdonosai valószínűleg a Zichy grófok voltak, tőlük vásárolta meg a korábbi bérlő Váradi István molnármester. A malom ebben az időben már csak egy felülcsapott vízikerekekkel működött, de ez egyszerre két darab hengerszéket, hasábszítát és egy pár őrlőkövet működtetett. Ebben az időben 5-8 mázsa gabonát volt képes 1 nap alatt megőrölni.

Váradi molnár a malmot folyamatosan korszerűsítette, két modernebb hengerszéket, új hasábszítát és egyéb modernebb berendezést építtetett be, sőt a világítás céljára áramfejlesztővel is felszereltette. (Ekkoriban a faluban még nem volt áram.) A korszerűsítések nyomán a malom napi őrlési teljesítménye 14 mázsára emelkedett. A malom fénykorában két molnárszegedet és két kocsiszt is foglalkoztatott, utóbbiak a környező falvakból szállították az őrölni valót (csuvároztak).

1919-től Váradi Ferenc molnármester vette át apjától a malom vezetését. A malmot még egyszer modernizálták 1945 előtt, ekkor kap egy őrlést segítő villanymotort és még egy hengerszéket, ezáltal elérte a napi 25-30 mázsa teljesítményt is.

A II. világháború után 1951-ig a Váradi család működtette a malmot, majd ekkor átvette a Malomipari Egyesülés, amely a továbbiakban Vanzek Ferenc megbízottal üzemeltette 1955-ig. Ezután a helyi tanács vette át és további négy évig használatban volt. 1959-ben végleg leállították, ezt követően a malom sorsa a lassú pusztulás lett. Gépezetét fokozatosan eltávolították, a malomépület állapota egyre inkább

leromlott, csak lakórészét használta a Javornitzky család, Váradai molnár örökösei (Javornitzky Ervinné született Váradai Erzsébet a molnár lánya volt).

A korhadozó malomkerék sokáig látható volt, de napjainkban sajnos már csak a molnárlakás és az egykori malomcsatorna maradt fent, mivel a malom épületet a közelmúltban lebontották.

4. Településképi szempontból meghatározó, eltérő karakterű területek lehatárolása, a településkép, arculati jellemzők és településkarakter bemutatásával

4.1 A történelmi település területe: /Vasút alatti településrész: Fő utca, Honvéd utca, Jókai utca, Mecset utca, vasúti vágány által határolt terület Vasút feletti településrész: Mecset utca folytatása, Szabadság tér, Dózsa Gy.utca páros oldala, a Szabadság tér északi oldala – Petőfi utca, Szikla utca, Iskola utca, Kossuth tér, Bántai utca, Ősbő Vezér utca eleje/

A terület:

A történelmi település egykori területét sajnos ketté szeli a vasút nyomvonala. Ezzel a döntéssel megpecsételődtött a településszerkezet sorsa. A domborzat alakulása miatt arculata, karaktere mégis más a DK-i és ÉNY-i területnek. A terület lehatárolásakor figyelembe vettük az Első Katonai Térkép, a Második Katonai Térkép és a XIX. századi kataszteri térkép adatait.

A valamikori halmazos, a belső kis utcáknál szalagtelkesen kialakult területek a mai térképen is település egyértelműen beazonosíthatók. Jellemzőek az utcák csatlakozásánál kialakult kis terek.

4.1.1 Történelmi településrész a vasút alatti területen: / Fő utca, Honvéd utca, Jókai utca, Mecset utca, vasúti vágány által határolt terület/

A telek: A vasút alatti telkek elhelyezkedését erősen befolyásolja a terepszint gyakori váltakozása. Itt a terep dombosabb, gyakran hirtelen emelkedők és lejtők teszik változatossá.

Egyértelmű telekformáról éppen ezért szinte nem beszélhetünk.

A településrész szerkezete halmazos.

A telek beépítés és az épületek elhelyezkedése: szinte valamennyi telken – függetlenül az alakjától – a keskeny homlokzatú soros beépítés dominál. A gazdasági épületeket a lakóházak mögé építették, az épület folytatásaként azonos oldalra. Ha ezt a telek mérete nem engedte, úgy a lakóépülettől külön a telek másik oldalhatárára kerültek. Így találunk a hátsó telekhatárra épített, és a lakóépülettel szembeni oldalhatárra épített megoldásokat. Az utcai telekhatárra épült gazdasági épület nem jellemző, de itt-ott még találtunk az utca vonalával párhuzamos pincéket.

Az épülettömeg tetőgerince az utcára általában merőleges, tetőhajlás ~40°. A tetőhéjazat ritkábban vörösszínű kerámiaacserép, sajnós főleg

szabvány azbesztpala. Az épületek vakoltak, jellemzően fehér színűek. Elvértve még találunk olyan régi épületet melyek előtt még megmaradt a tornác. A tornácok, az udvar felé a hossz tengellyel párhuzamosak oszloposak - melyek jellemzően falazottak - általában mellvéd nélküliek. A tornác mennyezete fafödémes.

Egykoron a házak oromfalasak lehettek, ma már a kontyolttető az általános, díszesebb utcai ereszpárkánnyal. A régi épületek az utcai homlokzatán néha még található egy-egy egyszerűbb vakolatdísz.

Sajnos a területen szép számmal vannak olyan a 60-as 70-es években történt épületátalakítások, új épületek, melyek megbontják az addigi egységet, és új tömeget eredményeznek. A 60-as évek jellemzően Manzard-tetős, utcai fronton két nagy

ablakos bővítés, átalakítás illetve a 70-es évek kétszintes magastetős tömegei új homlokzati megjelenést hoznak az utcaképbe, valljuk be, nem mindig előnyösen.

Az **utcai kerítések**: A kerítés kialakítások lehetőségének teljes választéka rendelkezésre áll a területen. Van kőből rakott magas tömör, alacsony lábazatos betonozott vagy falazott bástyával, fém tartószlopos, drót kerítés mezőkkel.

Közterület: Az utcák, a közterületek nagyon változatos képet mutatnak. Ennek szintén a domborzat az oka. A vasút alatti rész mozgalmas domborzata miatt, az utcák szűkebbek, kereszteződésükben a halmazos telkek miatt bájos kis teresedések keletkeztek. A Mecset utcától nyugatra hirtelen megmagasodnak a dombok, és olykor igen meredek utca nyomvonalak alakulnak ki rövid távolságon belül. A közterület gazdag növényzetben, egyszerű, tiszta, ápolat.

Középületek, értékek:

A területen középület, és védett érték nincsen.

Javaslat helyi védelemre:

- A lehatárolt településrészt javasoljuk védetté nyilvánítani. Védendő a településszerkezet a telkek kialakult formája, a beépítés. Az utcavonal és a csomópontokzöld szigetei.

- A még meglévő, földdel fedett pincék
- A még meglévő építészeti hagyományokat tükröző épületelemek tornác kialakítások, utcai macskalépcsős oromfalak
- lakóépület – Fő utca 3 /hrsz.: 5/5 /

4.1.2 Történelmi településrész a vasút feletti területen:

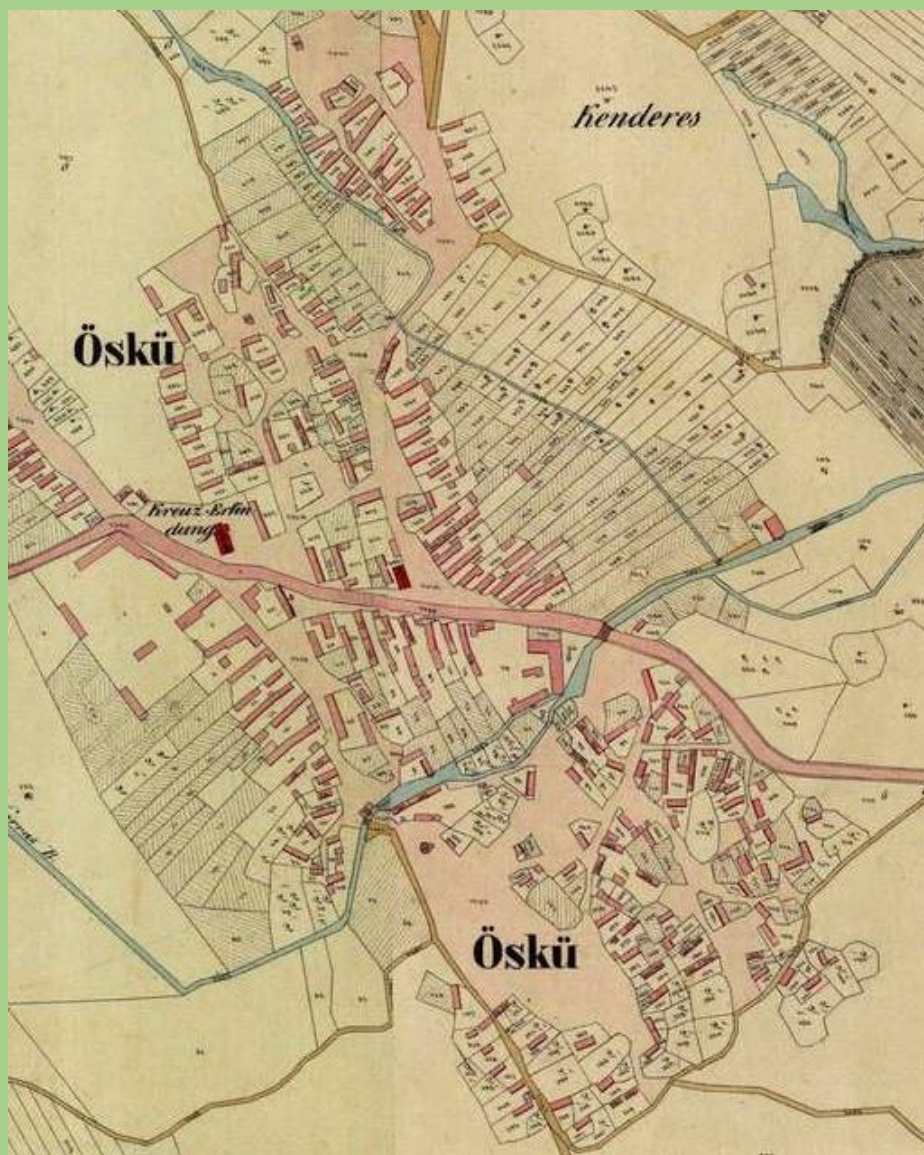
/ Mecset utca folytatása, Szabadság tér, Dózsa Gy.utca páros oldala, a Szabadság tér északi oldala, Petőfi utca, Szikla utca, Iskola utca, Kossuth tér, Bántai utca, Ősbő Vezér utca eleje /

A telkek: Itt a terület lágyabb, nagyobbak az aránylag síkfelületek. Ezért az utcák szélesebbek, a telkek nagyobbak, így a halmazos forma mellett már a hosszabb utcákra, terekre merőleges szalagtelkekkel is találkozunk. Így itt a településrész szerkezete itt már szalagtelkesnek mondható.

Az **utcai kerítések:** Ezen a területen is széles a paletta. Itt is van kőből rakott magas, tömör, bástyás rendszer, de alacsony lábazatos betonozott vagy falazott, fém tartóoszlopos, drótkerítés is.

A vasút felett az udvarok szintén soros beépítésűek. Az istálló, a gazdasági épület itt már jellemzően a lakóház mögé építették. Már jóval nagyobbak, hosszabbak – hosszázad rendszer - az épületek – valószínű több család is lakott egy udvarban.

Az **épületek:** Az épületek kialakítása azonos a vasút alatti területen lévőekkel.

Közterület:

A vasút feletti történelmi településrészen a domborzat már „lesimultabb”, így megváltozik a közterületek nagysága is. Kiteresednek a felületek, már találunk szélesebb utcákat, de a templomok mögötti részen még fellelhetők zeg-zugos zsákutcák.

Középületek, értékek:

A vasút feletti történelmi településrész területe, középületben, épített értékben igen gazdag.

Itt található

- a katolikus templom
- a katolikus templom előtti kőkereszt
- az evangélikus templom,
- a Kerek templom,
- a barokk szobrok,
- a „Basa-lak”
- a régi malmok egy része,
- a Tasner-ház

- a közös önkormányzati hivatal épülete és
- a művelődési ház épülete.

A terület helyi védelemre javasolt terület és épületei:

A lehatárolt terület helyi védettsége minden képen fontos lenne. Védendő lenne a településszerkezet, a telkek szövet, a beépítés.

Védelemre javasolt épületek:

- **Tasner Antal szülőháza**

A katolikus templom közelében, hosszú, sokablakos, földszintes épület áll. A ház kissé jellegtelen külseje ellenére fontos történelmi emlék, mivel itt született 1808-ban **Tasner Antal** Széchenyi István gróf személyi titkára és munkatársa.

Az épület a XVIII. században került felépítésre, a Zichy uradalom intézőjének szolgálati lakásaként. A későbbi tulajdonos Magyar Államtól, Németh plébános kérésére 1901-ben kapta meg az egykori intézői lakot a katolikus egyház. Az épülethez ekkoriban nagy istálló, ólak, hatalmas udvar, valamint két szérű és két pajta is tartozott. A plébánia szerepét egészen 1943-ig töltötte be. Ezen időszak alatt főleg udvar felőli részét bővítették, utcafrontja szinte változatlan maradt. A 40-es évek közepétől egészen a 90-es évekig általános iskolaként működött. A község új iskolájának felépítése után különböző szakköröknek és a helytörténeti gyűjteménynek adott helyet.

- **A Művelődési ház**

A falu központjában álló Kultúrház helyén egykor bikaistálló volt. Építését 1960-as évek elején kezdték meg, amiben szorgos segítséget nyújtottak többek között a Petőfi Sándor Általános Iskola akkori diákjai is. 1962.06.24-én nyitotta meg a kapuit a lakosság előtt Petőfi Sándor Kultúrotthon néven, a községi tanács (később települési Önkormányzat) fenntartásában. A Művelődési Ház felépítése előtt az evangélikus gyülekezetől a II. világháború után államosított épületben szervezték a kulturális rendezvényeket, amatőr színi- valamint a mozielőadásokat. A háború után létrehozták a Népkönyvtárat. A 80-as években nagy változások történtek a Művelődési Ház életében. 1982-ben hosszú idő után megszűnt a mozi. Az ezt követő viszontagságos évek nem tettek jót a Kultúrház működésének, a rendezvények száma fokozatosan lecsökkent. Ráadásul kényszerűségből a nagytermet tornateremként használták, míg az új iskola el nem készült. A 1990-ben egy rövid ideig próbálják újjáéleszteni a kulturális életet, de sajnos még formális vezetője sem volt a háznak. A könyvtár továbbra is üzemelt.

1999-ben új vezető van az intézmény élén, és vezetésével, ekkor költözött újra élet az épület falai közé. A Művelődési Ház 2006-ban kívül és belül felújításra került. A 2010-től az IKSZT (Integrált Községi Szolgáltató Tér) átadását követően a Kultúrház épülete nagyobb rendezvények, kiállítások, bálók, ünnepek helyszínéül szolgál.

4.2 A XX. század folyamán kialakult lakóterületek

Sokat gondolkodtunk azon, hogy a történelmi településrészen kívül, van-e olyan karakteres, terület, melyet önállóan lehatárolhatnánk? Többször végig járva a települést, sajnos megállapítottuk, hogy nincsen. A történelmi rész határán kívül az épületállomány egy kisebb része a 60-as, 70-es években épült, nagyobb része a 80-as 90-es években. Ma már egyre ritkábban készülnek új házak, inkább a felújítások, átalakítások jellemzőek.

Az utcák rendkívül vegyes képet mutatnak. Vonatkozik ez az egymás mellett megjelenő épületekre, a beépítések módjára, és a kerítések kialakítására egyaránt.

A területek kialakulása, fejlődése:

A terület igen nagy kiterjedésű, mint ahogyan a térképmellékleten is jól látható. A XIX. századi kataszteri térkép után hasonló felmérés nem készült, így csak következtetni tudunk a még meglévő korabeli épületállományból a terület kialakulásának és fejlődésének idejére.

Minden bizonnyal először a meglévő történelmi mag közvetlen környezete körül alakultak ki további beépítések, természetesen a földrajzi akadályok miatt, hol kisebb, hol nagyobb telkeken. A XX. század derekán még nem beszélhetünk mérnöki településrendezésről a faluban, így a telkek mérete nagyon változóan alakul.

Ekkor még a régi hosszházas rendszer fejlettebb formáival találkozunk, a telkeken, de a történelem közbeszólt, és megállította a további fejlődés folyamatát. Beköszöntött a Tsz korszak. Feleslegessé váltak a nagyporták, új szinte egyforma telekméretetek alakultak ki a korabeli geodéták és várostervezők asztalán. Ebben az időben épült be fokozatosan a település többi része.

A telkek és a házak:

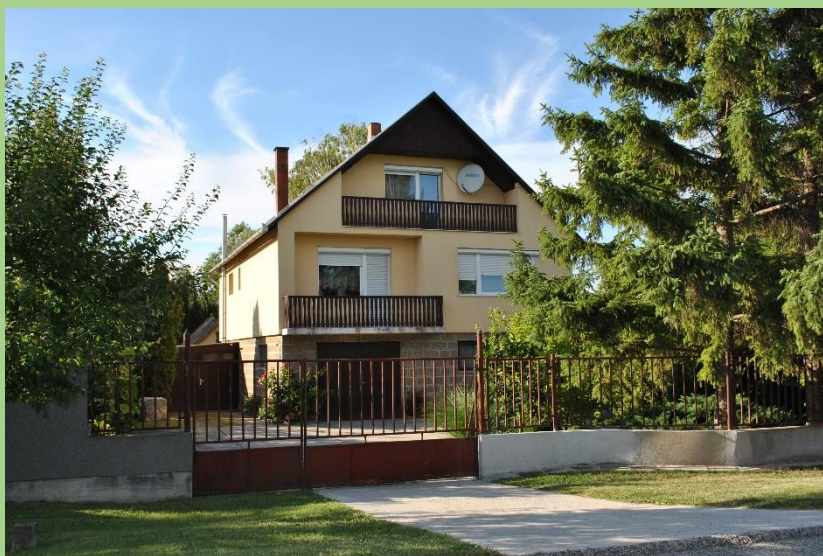
A hosszházas épületek átalakultak, az új telkekre „korszerű” házak épületek. Kiürültek az udvarok, kiürültek és értelmetlenné váltak a régi nagy méretű istállók, az ólak, a terménytárolók. Mivel kevés hely volt már a telken, kisméretű, kevés jószág tartására alkalmas ólakat építettek. Az új feltételek mellett kellett élni és fejlődni. A kényelmesebb élet vágya, az emelkedés ösztönének ereje a falusi házban is változásokat hozott.

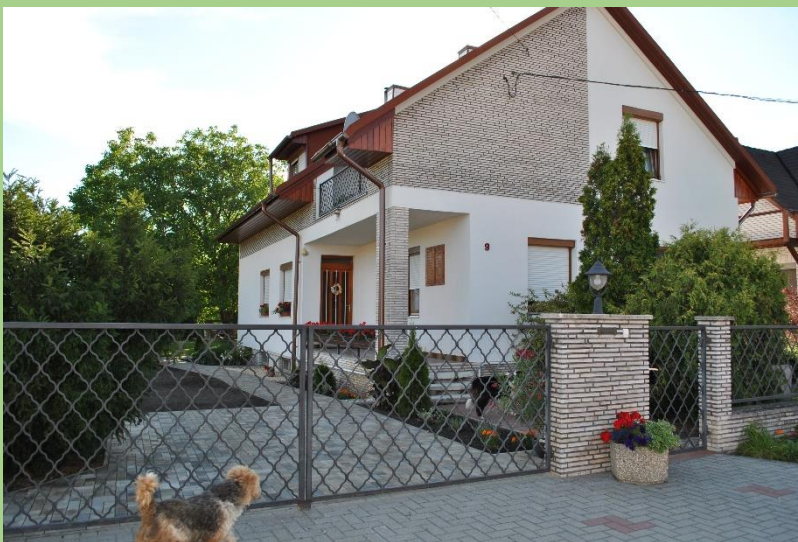
Először csak korszerűsítették a vidéki házat. Lényegében az elődök házépítő szokásaival: helyben beszerezhető anyagokból és helyben található hozzáértéssel. TŰZÉP (tüzelő és építőanyag kereskedés) majd minden faluban volt, és minden faluban volt városokba bejáró szakmunkás is. Kőműves, villany- és vízszelő. Egyéb „szakmunkát” meg minden valamirevaló vidéki ember el tud végezni. És még rendelkezésre állt a rokoni, baráti építő szolidaritás, a kaláka.

Az „öreg házak” átépítésének első mozzanata, hogy földemmel lezárták a régi konyha szabadkéményét. Az utcai oldalon a két kisebb ablakot kicserélték egy nagyobb, háromosztású, redőnyös ablakra. Esetleg beüvegezték a tornácot. Vagy egy újabb szobát építettek az utcai oldalon, ami természetes, történelmi következmény.

Végül következett a teljesen új ház építése. Ez már durva „eltakarítással” járt, legalább a ház elejének lebontásával. És az új ház, a faluhelyen már ismert kertés házat próbálta követni, nem folytatni a hosszú, egymenetes építkezést. Ez az igény hozta létre az úgynevezett **sátortetős kockaházat**.

Ez a típus futótűzként terjedt el az egész országban, építése össznépi mozgalommá vált. Megtagadta a hagyományt. Tíz-tizenöt éves divatja, építésének lendülete a magas lábazattal kiemelkedő, majd alapincézett, vagy az emeletes formával kifulladt. A kockaház elterjedésében szerepet játszott az új lakóterületek számára történő parcellázás.

A hagyományosnál nem sokkal szélesebb, de rövid, gyakran 150-200 négyzetméteres telken kitűnően megfér az újonnan divatba jött családi ház. Ezután új építkezésmód terjedt el, amely méreteivel igyekezett „többre-többre” emelkedni a szomszéd épületek fölé. Az ilyen házak már tervekkel, építési engedélyekkel készültek olykor típustervek alapján. Az eredmény a régebbi földszintes házak fölé magasodó – némi túlzással – „lakótorony” lett. És ezután jött a rendszerváltozás.

Ma az épületek kb. 40%-án tapasztalható felújítás átépítés, korszerűsítés, de egyértelműen érzékelhető a fő probléma. A 70-es 80-as években épült épületek a mai igényeknek nem felelnek meg. Nagyon, többszintesek, nehezen használhatók. Fenntartásuk komoly gondot jelent tulajdonosaiknak.

Az utcai kerítések: Csakúgy mint az épületek, a közterület felőli kerítések is változatos képet mutatnak. Akár anyagukban, akár kialakításukban. Találunk a 60-as évek fém anyagú tartószerkezetei közötti figurális kerítésmezőket, falazott vagy kőből rakott pillérekkel tagolt fa vagy fémbetűtes lábazatos formákat, de egyszerű kis keresztmetszetű betonoszlopok közötti dróthálót is.

Közterület:

A közterület nagysága az utcák fekvésétől függ. Találunk keskeny jellegtelen és széles szépen gondozott területeket egyaránt.

Középületek, értékek

A lehatárolt területen egyetlen középület van, az a mai általános iskola épülete, mely Tasner Antal nevét viseli. Az átutazó számára nem látható az épület, mert a katolikus templom előtti kis térről vezet egy aprócska köz, az iskola, kertek végi telkéhez. Minden oldalról kertvégek határolják, így környezete nem egy szokványos teresedés.

Felújítására most nyert pályázatot az önkormányzat. A lapostetős egyszintes épület megjelenése – helye miatt – végképp nem befolyásolja a településképet.

4.3 A külterületi részek - /Péti szőlő-hegy , Bánta kertek/

- **A Péti szőlőhegy**

A péti szőlőhegy és a bortermelés már csaknem három évszázados múltra tekint vissza.

A vidék a török időkben jó részt lakatlan volt, és csak a XVIII. sz. első felében telepítettek ide szlovák ajkú lakosságot. Az új lakosok hamar művelés alá vonták az eddig elhagyott földeket, és nekik köszönhető a szőlőkultúra meghonosítása is. Egy korabeli (1766-os) térkép szerint, néhány évtized múltán a szőlőhely területén, már kiterjedt művelés folyik, számos gazdasággal, ezek tulajdonosai javarészt ösküi illetőségűek voltak, akik így saját maguk közül választották a hegyközség elöljáróit. A bortermelés felvirágzása magával hozta, egyéb jól jövedelmező tevékenységek megjelenését is, ilyen volt például a préselés után fennmaradó szőlőtörkölyt felhasználó szeszfőzés is.

Az 1878-ban született hegyközségi szabályzatot megfogalmazó Hegyközségi Articulust, amely az elöljárók, a hegybíró, a hegymester illetve a tagok jogait, kötelezettségeit rendkívül részletesen meghatározza, de emellett az általuk letett eskü szövegét is tartalmazza, nemcsak gazdaságtörténeti, hanem művelődéstörténeti szempontból is rendkívül értékes. Mint már említettük, a péti szőlőhely birtokosai nagyrészt ösküi illetőségűek voltak, ezért szerették volna, ha a terület falujuk részévé válna, ugyanis közigazgatásilag Palotához tartozott. Az első dokumentált próbálkozásra, a terület Öskühöz csatolására, a kiegyezés utáni években, 1873-ban került sor, amikor Gáspár Ferenc és társai beadvánnyal fordultak a Magyar Királyi Belügyminisztériumhoz. A területet birtokló Palota elöljárói felháborodottan fellebbezték meg a beadványt, amely ennek nyomán elutasításra került. Az indoklás az 1871/XVIII. Törvénycikkre hivatkozott, mely szerint a terület ahhoz a településhez tartozik, amelyhez korábban is, illetve ahová lakói az államadót fizették.

Három év elteltével Szloboda Márton, társaival egyenesen Tisza Kálmánhoz fordult, aki ekkoriban a miniszterelnöki poszt mellett egy ideig belügyminiszterként is tevékenykedett. A máig fennmaradt szép kiállítású kérelmük ezúttal is elutasításra került. A kudarcok után, jó ideig újabb kísérlet nem történt. A péti szőlőhegy végül 1927-ben lett Öskü Községhez csatolva, s a mai napig is része, annak ellenére, hogy 1941-ben majd 1947-ben a Nitrogénművek vezetése megpróbálta saját kezelésébe venni, mivel, a gyár dolgozói közül többen is a területen éltek. Arra hivatkoztak, hogy az általuk fizetett adó tulajdonképpen őket illetné és nagy szükség volna a különböző fejlesztésekhez erre a pénzre. Végül nem jártak sikerrel, noha az akkori Megyei Közgyűlés és az alispán is támogatta a tervüket.

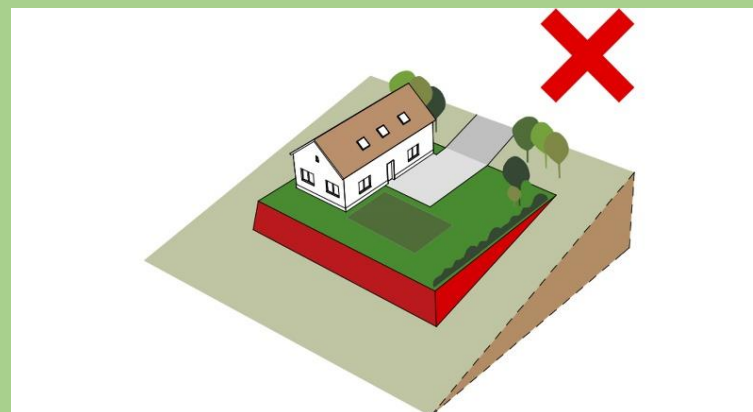
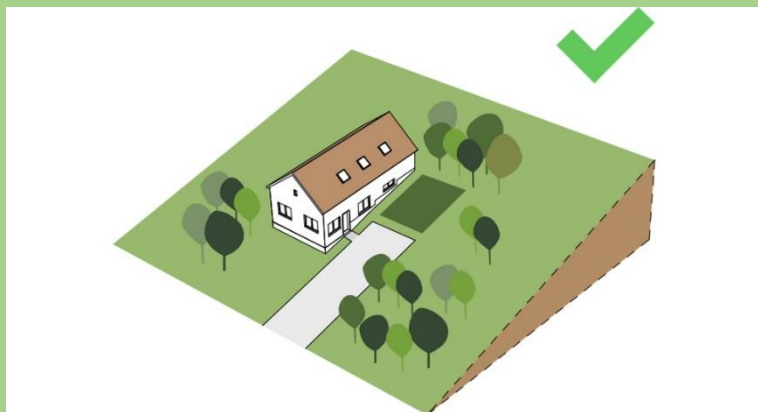
A péti szőlőhegy ma is nagy szerepet játszik az ösküiek életében, az itt termelt szőlő és a bor az ő munkájukat dicséri.

5. A településképi minőségi formálására vonatkozó ajánlások

5.1 A település teljes belterületére vonatkozó arculati ajánlások:

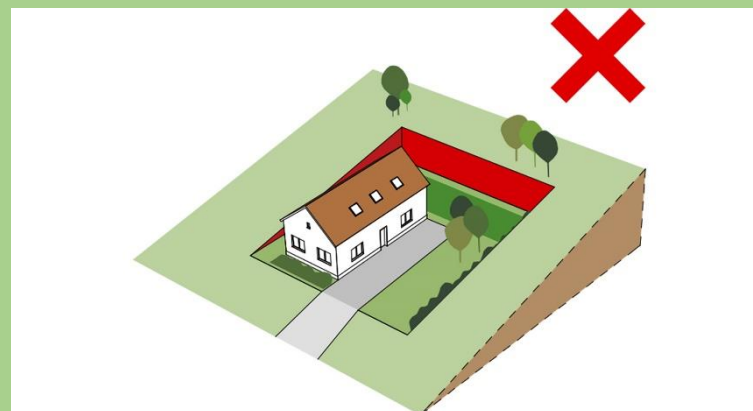

- **Terepalakítás:** Az udvarokon belül kismértékben megengedhető, hiszen a változatos domborzat miatt azok vízszintessé tétele az épületek előtt alapvető igény. Nagyobb, jelentősebb terepalakítás a telkeken belül indokolatlan. A domboldalakra telepített épületeknél az alábbi ábrákon mutatjuk meg a követendő és a rossz példákat.

- **Épületek tetőhajlásszöge:**

A tetők hajlásszöge $\sim 35-40^\circ$. Ez azt jelenti, hogy a beépülő új épületek, és a meglévők felújításakor közel ezt a településképileg kialakult tetőhajlást tartani kell.

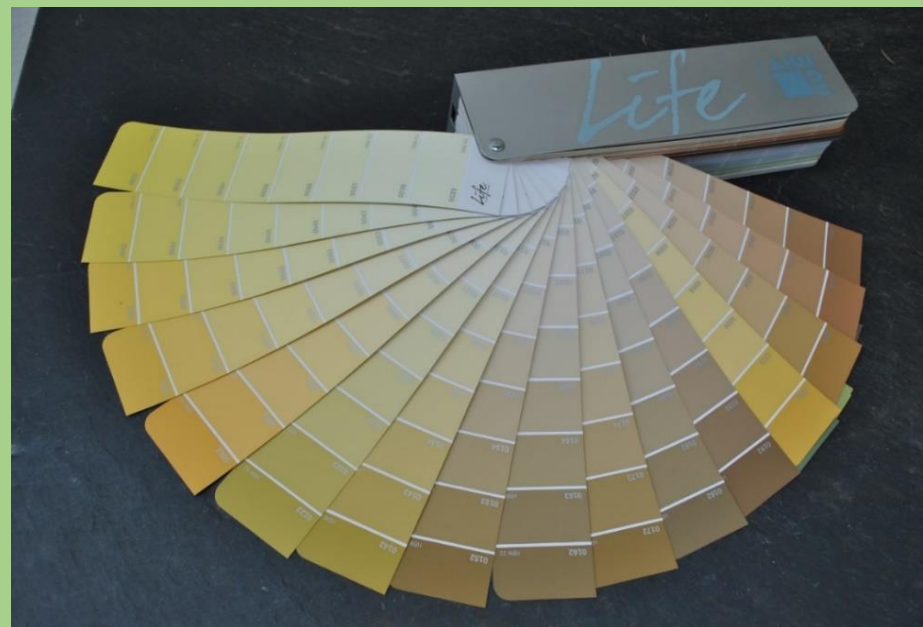
- **Épületek tetőformája, héjazat anyaga:**

Mivel az épületek 80%-a előregedett azbeszt alapú szabvány palával van fedve, a jövőben tömegesen szükségessé válik majd a héjazatok cseréje. A település területén javasolt a cserépfedés használata, vörös és vöröses barna árnyalatokban. Tájédegen a bitumenes zsindeley! A palára ragasztott bitumenes zsindeley fedés nem engedhető meg, nem csak tájképileg idegen, hanem környezetvédelmi problémákat is eredményez.

- **Épületek színezése:** A színekártya segítségével megpróbáltuk érzékelteni, azokat a színtartományokat árnyalatokat, melyek használatát javasoljuk a településen. Minden képen világos pasztel színeket használjunk a homlokzatok színezésére. A sötétebb árnyalatok és színek a homlokzati dekoráció színe legyen.

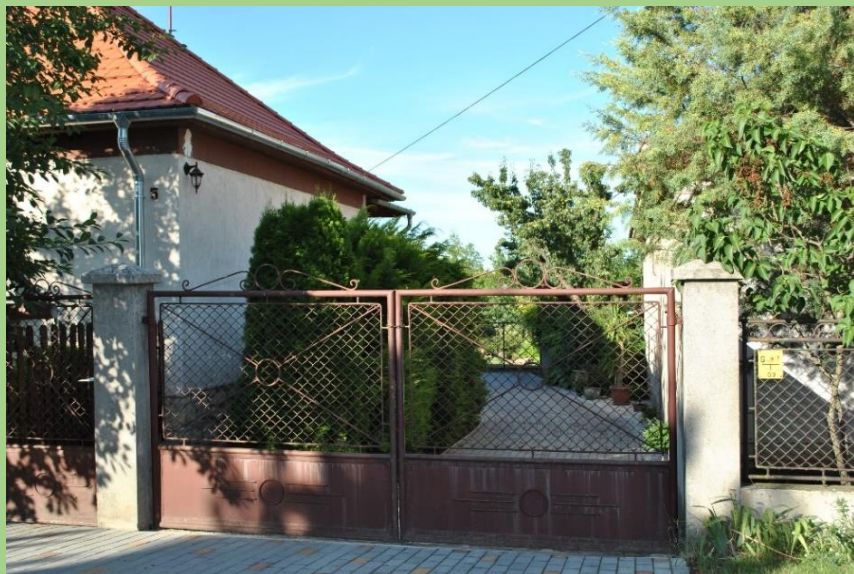

- **Kertek, a porta rendezettsége:**

Mi is a rendezett porta? Nem fogalmaznánk meg szabályokat, inkább jó példákat bemutatva határozzuk meg a „rendezett porta” fogalmát! Szerencsére szép számmal találunk rendezett, ápolott portát a községben. Egyértelmű, hogy az állandó lakosok által „használt” udvar nem lehet parkosított. A használat nyoma meglátszik egy telken.

De fontos a használatnak látszani? Régebben a gazdasági udvart a mélyebb telkeknél leválasztották a felső kerttől. Itt ahol ez nem minden esetben tehető meg a telkek mérete miatt, igyekezzünk a portán rendet tartani, és zöld, virágos ágyásokkal emeljük esztétikai értékét. Lehetőség szerint tájhonos növényeket ültessünk!

A gondozott, ápolat ház és udvar, kellemes látványt nyújt nem csak az utcán sétálóknak, de az ingatlan tulajdonosának is.

- **Közterületek:**

A településnek szerencsére több utcája van aminek közterület alakítása rendezett, köszönet ezért az ott lakóknak!

A jövőben minden képen ezek mintájára, fejleszteni kell a már meglévő kialakult közterületeket. A járdák felújítása és építése esetén kerüljük az aszfaltozást, helyette önmagában színezett térkőelemeket használjunk.

- **Hirdető táblák, reklámok**

A településrészen harsogó reklámfelület nem találtunk, ez jó, és nem is kívánatos elhelyezésük a jövőben sem!

Amennyiben szükséges az ingatlanokra bejelentett gazdasági tevékenységek jelzésére használjunk 1m² felület alatti nagyságú táblákat, cégékeket. Ezek támszerkezete elsősorban fából készüljön, mely kihelyezhető az épület homlokzatára, vagy kerítésére is.

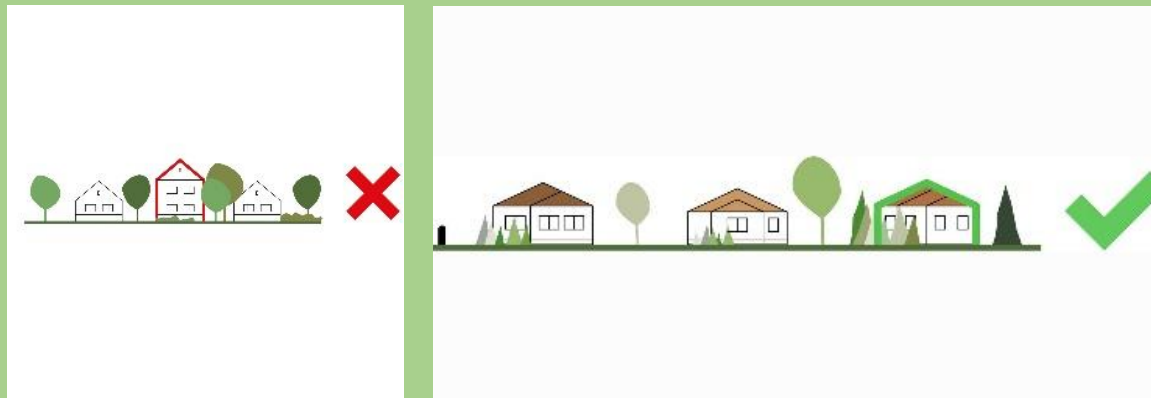
5.2 A történelmi település területére vonatkozó arculati ajánlás:

5.2.1 Történelmi településrész a vasút alatti területen / Fő utca, Honvéd utca, Jókai utca, Mecset utca, vasúti vágány által határolt terület /

Javasoljuk, a történelmi településterületet helyi védetté nyilvánítását.

Védetté kell tenni a telekformákat, az eredeti telekhatárokat. A telkek esetleges összevonása teljességében megbontaná a tradicionális állapotot. Védeni kell a telkek beépítésének módját, az épületek tömegalakítását. Az épületek bontása esetén helyükön, lehetőleg azonos befoglaló mérettel kell őket újjáépíteni. Védeni kell, a még meglévő néhány pincét, mely az utcafronti telekhatárral párhuzamosan épült. Biztató, hogy a területen több jó példát találtunk az épületek átalakítására felújítására. Ezek szolgálnak a jövőben minta képpen.

Telek és terepalakítás: Az amúgy is változó domborzatú területen az ingatlan felületének vízszintessé tétele engedhető meg max.1,0m magasságig. Az esetleges bevágások és terepszint kiegyenlítések az a fejezet elején ajánlott mértékben és kialakítással történjenek.

Épületek magassága: A domborzati változások miatt találunk aránylag azonos szinten elhelyezkedő egymás melletti telkeket, de általánosnak mondható, hogy az utca eleje és vége között jelentős szintkülönbség van. Így az épületek gerincmagassága eltérő szintet mutat. Az épületek átalakításakor, esetleg új épületek építésekor vegyük figyelembe az

ingatlannal szomszédos épületek – jobbra-balra 2-2 telek - magassági paramétereit, és igazítsuk ezekhez az épületünk gerinc magasságát. A vasút alatti területen, a továbbiakban nem kívánatos a magas lábazatra épített, külső térdfalas épületek megjelenése. Itt fontos, hogy az épületek a jövőben is földszintesek maradjanak, alacsony lábazattal, magastetővel. A tetőtérbeépítés az épület homlokzati arányának megtartása mellett lehetséges.

Tornácok:

Mint homlokzati megjelenés jölné ha tovább élne. Oszlopokkal, vagy anélkül. Lehetőség szerint célszerű lenne kialakításuk, az új épületeken. is.

Tetőformák:

A 60-as évek Mandzard-tetős épületeinek felújításakor, amennyiben a tetőhöz is hozzá nyúlunk, csináltassunk inkább kontyolt tetőformát, mint az utcai oldalon oromfalat. A magas oromfalak optikailag még keskenyebbé teszik az amúgy is szűk utcákat.

Ajtók, ablakok:

A 60-as évek Mandzard-tetős épületeinek felújításakor az utcai homlokzaton a két kisebb ablak kialakítását kell követni. Az utcafronti egy széles ablak elhelyezését, a jövőben minden képen kerülni kell. Lehetőleg faanyagú nyílászárókat használjunk.

Homlokzatképzés, anyaghasználat:

A homlokzatok jellemzően vakoltan készüljenek. Díszítés a vakolat vastagságának váltásával felületi sávokban lehetséges.

Kerítések:

Szintén több, jó kerítés megoldást is találtunk. Célszerű lenne a „bástyás” rendszert idéző lábazatos oszlopos falazott, vagy kőből rakott szerkezet, de rövidebb közterületi kerítéseknél megengedhető a tömören rakott kő, vagy vakolt falazott szerkezet is. A kerítés mező anyaga főleg fa legyen, magassága a bástya fölé ne érjen.

Íme néhány szép példa a területről, kerítések építéséhez, felújításához.

Utcák, közterületek

A történelmi település által lehatárolt területen lévő valamennyi utca kialakult nyomvonalra, zöldfelületi rendszere megtartandó. A területen kialakult kis teresedéseket meg kell tartani, a közbezárt zöldfelületeket fel kell újítani. Új fátelépítésekkel tovább lehet növelni az utcaképet. A járdák felújítása esetén javasoljuk a vörös vagy szürke színű beton térkőburkolat használatát. A nyílt csapadékvíz elvezető nyílt beton árkat - ahol lehet - javasolnánk a közút felől ~1m magasságú virágzó sövényrel – aranyeső, orgona – takarni, úgy hogy a lefolyó csapadék akadály nélkül juthasson az árokba. A kapukijáróknál az utcai árok feletti átteresznél a sövény sáv megszakadna, így jelezné a bejárási helyét is.

Van néhány olyan, nagyon keskeny utca, ahol a nyílt csapadékvíz elvezető árok komoly balesetveszélyt jelent. Itt meg kell gondolni, az árok lefedését!

A kialakult terek jelképes lehatárolása – növényzettel, alacsony fásítással, sövényrel - szerencsés lenne, és az egységes utcaképet is nagyban, pozitívan befolyásolná.

Ahol az utca két oldala között jelentős szintkülönbség van, célszerű a földrézsú biztonsága és rendezhetősége érdekében alacsony földfogó falakat készíteni. Ezek anyaga lehet kő, vagy telített faoszlop. Látványuk jelentősen növeli a közterület rendezettségét.

5.2.2 Történelmi településrész a vasút feletti területen: Mecset utca folytatása, Szabadság tér, Dózsa Gy.utca páros oldala, a Szabadság tér északi oldala – Petőfi utca, Szikla utca, Iskola utca, Kossuth tér, Bántai utca, Ósbő Vezér utca eleje

Javasoljuk, a történelmi településterület helyi védetté nyilvánítását.

Védetté kell tenni a telekformákat, az eredeti telekhatárokat. A telkek esetleges összevonása teljességében megbontaná a tradicionális állapotot. Védeni kell a telkek beépítésének módját, az épületek tömegalakítását. Az épületek, bontásuk esetén helyükön, lehetőleg azonos befoglaló mérettel épüljenek újjá.

Biztató, hogy a területen több jó példát találtunk az épületek átalakítására felújítására. Ezek szolgáljanak a jövőben minta képpen.

Telek és terepalakítás: Az amúgy is változó domborzatú területen az ingatlan felületének vízszintessé tétele engedhető meg max.1,0m magasságig. Az esetleges bevágások és terepszint kiegyenlítések az a fejezet elején ajánlott mértékben és kialakítással történjenek.

Épületek magassága: A domborzati változások miatt találunk aránylag azonos szinten elhelyezkedő egymás melletti telkeket, de itt is általános, főleg a templomok feletti területen, az utca eleje és vége között jelentős szintkülönbség van. Így az épületek gerincmagassága olykor jelentős eltérést mutat. Az épületek átalakításakor, esetleg új épületek építésekor vegyük figyelembe az ingatlannal szomszédos épületek – jobbra-balra 2-2 telek - magassági paramétereit, és igazítsuk ezekhez az épületünk gerinc magasságát.

Ezen a területen sem kívánatos a magas lábazatra épített, külső térdfalas épületek megjelenése. Itt fontos, hogy az épületek a jövőben is földszintesek maradjanak, alacsony lábazattal, magastetővel. A tetőtérbeépítés az épület homlokzati arányának megtartása mellett lehetséges.

Tetőformák:

A 60-as évek Mandzard-tetős épületeinek felújításakor, amennyiben a tetőhöz is hozzá nyúlunk, szintén vegyük figyelembe a környezetben meglévő épületek tetőformáját, és illeszkedjünk hozzájuk. Ne készítsünk idegen elemet.

Ajtók, ablakok:

Az épületeinek felújításakor amennyiben lehetséges az egy nagy ablak helyett - az utcai homlokzaton - készíttessünk két kisebb arányosabb ablakot. Az utcafronti egy széles ablak elhelyezését, a jövőben minden képen kerülni kell. Lehetőleg faanyagú nyílászárókat használjunk.

Homlokzatképzés, anyaghasználat:

A homlokzatok jellemzően vakoltan készüljenek. Díszítés a vakolat vastagságának váltásával felületi sávokban lehetséges.

Kerítések:

Szintén több, jó kerítés megoldást is találtunk. Célszerű lenne a „bástyás” rendszert idéző lábazatos oszlopos falazott, vagy kőből rakott szerkezet, de rövidebb közterületi kerítéseknel megengedhető a tömören rakott kő, vagy vakolt falazott szerkezet is. A kerítés mező anyaga főleg fa legyen, magassága a bástya, vagy pillér fölé ne érjen.

Íme néhány szép példa a területről, kerítések kialakításához, felújításához, valamint lakóépületek felújításához.

Utcák, közterületek

Jó példa a közterületi zöldfelületi részsík esztétikus kialakítására / szomszéd településről/

5.3 A XX. század folyamán kialakult lakóterületekre vonatkozó arculati ajánlás:

A terület ismertetésénél már szóltunk arról, hogy mennyire vegyes képet találunk a település ezen részein. Így ebben a fejezetben megpróbálunk iránymutató, a településképet rendező ajánlásokat adni. Reméljük segítünk ezzel az újonnan építkezőknek és a felújítóknak egyaránt.

Telepítés: A területen az új épületeket a már meglévő többi épülettel azonos oldalhatárra építsük. Az előkert mélysége is igazodjon a jobb és baloldali szomszéd épületéhez.

Terepalakítás: A terep alakításánál ne készítsünk túl mély bevágásokat, és feltöltéseket. Így is elég mozgalmasak az egy utcán belüli terepviszonyok.

Épületek magassága: Alkalmazkodjunk az utcában kialakult épület magasságokhoz.

Épületek tetőhajlásszöge: Az új épületek tetőhajlásszöge illeszkedjen a szomszéd épületekhez.

Épületek tetőformája, héjazat anyaga: Ha az utcában, és a szomszédos telken többnyire nyeregtetős épületek vannak, igazítsuk a mi épületünk tetőidomát is hozzájuk, rendezzük az alaprajzot úgy hogy az nyeregtetővel legyen fedhető. A mennyeiben a telek mérete megengedi megbonthatjuk a téglalap formát. Bátran építhetünk, szintén nyeregtetővel fedett épületrészt. Amennyiben a konytolt tetőidom a domináns, úgy az új épületnél ezt alkalmazzuk!

Épületek színezése: A fejezet bevezetésében ajánlottunk színeket, célszerű lenne ezek használata.

Ajtók, ablakok: Kerüljük a nagyméretű nyílászáró felületeket! Az ajtók és ablakok készülhetnek fából és műanyagból is.

Kerítések: Ajánlott, a településen legtöbbet használt lábazatos oszlopos rendszert építeni. Ezen a területen már készülhetnek előregyártott falazó elemekből is kerítések, de az oszlopos rendszert itt is tartjuk szem előtt. A kerítésmező készülhet nyitott és zárt rendszerben. Anyaga fém, vagy fa legyen.

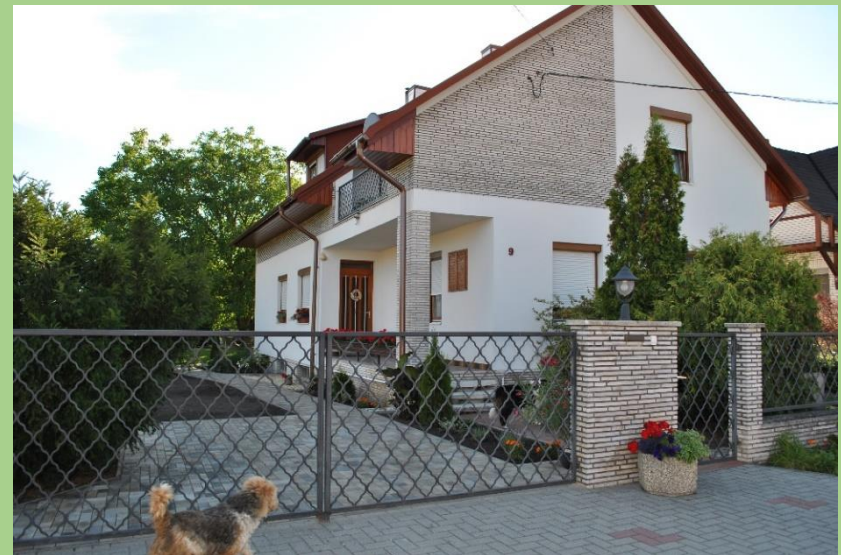
Közterülek

Mivel ezek a területek főleg a bevezető utak mentén alakultak ki, fontos, hogy mit lát az ideérkező.

Jellemzően megvannak a közterületi zöldfelületek, de igényes kialakításuk, hiányzik. Minden képen javítani kell a helyzeten! Szakember bevonásával készítsünk virágos tereket, szigeteket, ágyásokat a füves területekbe. Pótoljuk a hiányzó fákat.

A továbbiakban néhány jó példát mutatunk be – épületekről, kerítésekről, portákról - melyeket követésre alkalmasnak találtunk.

5.4 A település külterületének, főleg a kiskertes részek építészeti, településképi útmutatója

A külterületi nagy része legelő, és rét. Építési tevékenység a jövőben nem várható. Ajánlásunk elsősorban a péti-szőlőhegy területére vonatkozik.

A jellemzően zárkerti terület jelenlegi használata, sokrétű. Szerencsére ma is találunk szépen gondozott kertet, ahol a mezőgazdasági művelés, leginkább szőlő ültetvények formájában jelenik meg.

Itt is, mint az ország más külterületi részein, a zártkerteken megjelent a hétvégi ház, „nyaraló” funkció. A hétvégi ház funkció – amennyiben hobbi gazdálkodással is társul – jó irány.

Bízunk abban, hogy a jövőben több épületet, pincét fel fognak újítani, esetleg újak is épülnek. Ehhez a munkához kívánunk segítséget nyújtani.

- Igyekezzünk a környező épületekhez illeszkedő tetőhajlást és magasságot választani. Ezzel egységesebb lesz a terület arculata.
- Az épületek telken való változó elhelyezésével lazább beépítettség keletkezik, és a látvány is kellemesebb!
- A tető héjazata lehetőleg vörös színű cserép legyen, a nyílászáró anyaga fa, a homlokzat felületképzése fehér dörzsvakolat.
- Csak tájhonos növényeket ültessünk. A kerítés sövényvel készüljön, hozzá válasszunk tűztöviset, orgonát, vagy aranyesőt.

IRODALOM JEGYZÉK:

ÖSKÜ ÖRÖKSÉGVÉDELMI TANULMÁNYA

RÓMAI KORI EMLÉKEK – FIRNIGL ANETT: RÓMAI KORI VILLÁK TÖRTÉNETI KÖRNYEZETÉNEK VIZSGÁLATA A BALATON-FELVIDÉKEN